

Asia: Patsaan kuvan käyttäminen ravintolan logossa, tekijänoikeuden voimassaolo

Annettu: 30.1.1997

Patsaan nimi ei yltänyt teostasoon eikä se siten ollut tekijänoikeudella suojattu. Tekijänoikeuden suoja-ajan pidentämisen johdosta patsaan tekijän teokset tulivat uudelleen tekijänoikeussuojan piiriin 1.1.1996 alkaen. Patsaan kuvaaminen aiemmin voimassa olleen lain säännöksen nojalla ravintolan logoon oli rinnastettavissa suoja-aikaa pidentäneen lainmuutoksen voimaantulosäännöksessä mainittuun hankittuun oikeuteen, johon sovellettiin aiemmin voimassa olleen lain säännöksiä. Patsaan sai siten edelleen toisintaa ilman lupaa ravintolan logossa.

Selostus asiasta

A, joka kertoo edustavansa B:n perikunnan jäsentä C:tä, on 12.11.1996 päivätyllä kirjelmällään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa B:n taideteosten tekijänoikeudellisesta suojasta sekä B:n tekemän Havis Amanda -patsaan kuvan käyttämisestä ravintolan logossa.

Hakija haluaa vahvistuksen siihen, ovatko B:n taideteokset tekijänoikeudella suojattuja, ja siihen, mistä lähtien ja mihin saakka ne ovat suojattuja. Lisäksi hän haluaa tietää, miten EU:n tekijänoikeusdirektiivi on vaikuttanut B:n tekijänoikeussuojaan ja ovatko myös teosten nimet tekijänoikeudella suojattuja.

Hakija kertoo, että ravintola X käyttää logossaan Havis Amanda -patsasta muistuttavaa kuvaa. Hakija tiedustelee, minkälaisia velvoitteita ravintolalla on tekijänoikeuslain noudattamiseksi silloin, kun se valmistaa uusia mainoskampanjoita, ruokalistoja tai käyntikortteja.

Hakija on toimittanut lausuntopyyntönsä liitteenä Havis Amanda -patsaasta otetun valokuvan sekä ravintola X:n logon.

Ravintola X:n vastine

Tekijänoikeusneuvosto on varannut ravintola X:lle tilaisuuden vastineen antamiseen. Vastineen on antanut Y Oy, joka vastineen mukaan harjoittaa aputoiminimellä X ravitsemusliiketoimintaa kyseisessä ravintolassa.

Vastineessa viitataan oikeuskirjallisuuteen ja todetaan, että myös teoksen nimi, joka on itsenäinen ja omaperäinen, voi olla tekijänoikeudella suojattu. Vastineessa kerrotaan Pirkko-Liisa Haarmannin (Tekijänoikeus, lähioikeudet ja oikeus valokuvaan, 1992) todenneen teosten nimien tekijänoikeussuojasta, että "mitä lyhyemmästä ilmaisusta on kysymys, sitä todennäköisempää on, ettei se ylitä niitä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimuksia, joita tekijänoikeussuojan saaminen

edellyttää". Vastineen antajan näkemys on, ettei nimi "Havis Amanda" täytä teoskynnyksen kriteereitä eikä siten nauti tekijänoikeussuojaa.

Vastineessa todetaan lisäksi, ettei "Havis Amanda" edes ole B:n patsaalleen antama nimi vaan että B on aikoinaan nimennyt patsaan "merenneidoksi" ja että kaupunkilaiset ovat antaneet Havis Amanda -nimen patsaalle tunnetun saippuamerkin mukaan. Vastineen antaja toteaa, että X on kaupparekisteriin merkitty aputoiminimi eikä sen käyttö loukkaa kenenkään tekijänoikeutta.

Esitettyyn kysymykseen ravintolan logossa olevan Havis Amanda -patsaan kuvan käyttämisestä ravintolatoiminnassa vastineen antaja toteaa aluksi, ettei ravintola ole syyllistynyt lausuntopyynnössä epäiltyyn tekijänoikeuden loukkaukseen. Ainakin tekijänoikeuslain 1.5.1995 voimaan tulleeeseen muutokseen asti patsaan kuvan käyttäminen ravintolatoiminnassa on vastineen antajan mukaan ollut sallittua, koska ulkosalle julkiselle paikalle sijoitetun taideteoksen kuvaaminen oli sallittua tekijänoikeuslain tuolloin voimassa olleen 25 §:n 2 momentin mukaan. Toisaalta vastineen mukaan patsaan tekijänoikeussuoja oli jossakin vaiheessa kokonaan lakannut. Edellä mainittua tekijänoikeuslain muutosta seuranneeseen tilanteeseen vastineessa ei oteta muulla tavalla kantaa.

Tekijänoikeuden suoja-ajan pidentymisestä 70 vuodeksi 1.1.1996 lukien vastineen antaja toteaa, että tässä tapauksessa on tarkasteltava ainoastaan suoja-ajan pidentäneen lainmuutoksen jälkeistä aikaa. Vastineessa viitataan lainmuutoksen voimaantulo- ja siirtymäsäännösten 5 momenttiin, jossa määritellyin edellytyksin uudelleen suojatuksi tulevan teoksen käyttö voi jatkua siirtymäajan eli 1.1.2003 asti. Vastineen antaja katsoo, että Havis Amanda -patsaan käyttö ravintolatoiminnan yhteydessä on kyseisessä säännöksessä ja sen perusteluissa tarkoitettua käyttöä, joka on edellyttänyt olennaisia toimenpiteitä. Toimenpiteiden olennaisuus, logon käyttäminen ravintolatoiminnassa, liittyy vastineen antajan mukaan laajemmin ravintolan imagoon, mainontaan ja tunnetuksi tekemiseen. Ravintolan tunnetuksi tekemisestä aiheutuvista kustannuksista merkittävä osa kohdistuu vastineen mukaan myös logoon. Vastineen antaja katsoo, että Havis Amanda -patsasta muistuttavaa kuvaa voidaan käyttää ravintolan logossa eli entisenlaista käyttöä esimerkiksi ruokalistoissa ja mainoksissa voidaan jatkaa ilman korvausvelvollisuutta.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeussuoja

Tekijänoikeuslain (404/1961) 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Taiteellisina teoksina suojataan säännöksen mukaan muun muassa kuvataiteen teoksia, joita ovat esimerkiksi maalaukset, piirrokset ja kuvanveistokset. Myös valokuvateoksia pidetään kuvataiteen teoksina.

Tekijänoikeussuojan edellytyksenä on, että teos ylittää niin sanottuun teostasoon eli teoksen on oltava itsenäinen ja omaperäinen luomistyön tulos. Teostasovaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, kun teos on niin itsenäinen ja omaperäinen, että kenenkään muun kuin tekijän ei yleensä voitaisi olettaa päätyvän muodoltaan samanlaiseen lopputulokseen itsenäisesti vastaavaan työhön ryhtyessään. Tekijänoikeussuojan kannalta teoksen kirjallisella tai taiteellisella tasolla ei ole merkitystä. Myöskään lopputuloksen vaatimalla työmäärällä tai sen edellyttämällä tiedoilla ei ole vaikutusta tekijänoikeussuojan syntymiseen. Teostason arvioimiseksi ei laissa ole annettu säännöksiä, vaan arviointi tehdään yksittäistapauksissa harkinnan perusteella. Teostasovaatimus vaihtelee teostyypeittäin.

Sen selvittämiseksi, saako jokin tuote tekijänoikeussuojaa, kyseistä tuotetta on tarkasteltava kokonaisuutena. Myös teoksen osan on itsenäistä suojaa saadakseen yllettävä teostasoon. Sen sijaan sellaisia teoksen osia, jotka eivät yllä teostasoon, saa tekijänoikeuden estämättä käyttää teosyhteydestään irrotettuna.

Tekijänoikeudella suojataan teoksen ilmaisumuotoa, jossa tekijän persoonallinen luomistyö ilmenee. Sen sijaan teoksen aihetta, aiheen käsittelyä ohjaavaa metodia, teemaa, ideaa, periaatetta tai teokseen sisältyviä yksittäisiä tietoja ei suojata sellaisenaan, vaan uudenaikaisessa ilmaisumuodossa ne ovat vapaasti käytettävissä.

Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 2 §:ssä. Sen mukaan tekijänoikeus tuottaa tietyin tekijänoikeuslain 2 luvussa mainituin rajoituksin yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana. Kappaleen valmistamisena pidetään 2 §:n 2 momentin mukaan myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa. Tekijän yksinoikeuteen kuuluu myös teoskappaleen valmistaminen muuta tekotapaa käyttämällä. Esimerkiksi veistoksesta tehty piirustus tai siitä otettu valokuva ovat veistoksen kappaleita, ja niiden valmistaminen on siten tekijän yksinoikeuden piiriin kuuluva toimi.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 3 §:ssä. Sen mukaan tekijän nimi on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappaleita tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla tai teoksen saattaminen yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle. Tekijä voi kuitenkin luovuttaa oikeutensa kokonaan tai osittain, myös oikeushenkilölle. Tekijänoikeuden luovutusta koskevat yleiset säännökset ovat tekijänoikeuslain 27—29 §:ssä. Taloudelliset oikeutensa tekijä voi luovuttaa kokonaan tai osittain, mutta moraalisisista oikeuksistaan tekijä voi 3 §:n 3 momentin mukaan luopua vain, jos kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. Tekijänoikeuslain 43 §:n mukaan tekijänoikeus on voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta.

Havis Amanda -patsaan tekijänoikeudesta esitetyt kysymykset

Ovatko B:n taideteokset tekijänoikeudella suojattuja? Mistä lähtien ja mihin saakka?

Tekijänoikeusneuvoston saaman tiedon mukaan B kuoli 13.10.1940. B:n tekemät teokset ovat siten olleet tekijänoikeudella suojattuja niiden syntyhetkestä alkaen 31.12.1990 saakka.

Tekijänoikeuden suoja-aika piteni 50 vuodesta 70 vuodeksi 1.1.1996 alkaen (lainmuutos 1654/1995). Tällöin myös B:n teokset tulivat uudelleen tekijänoikeussuojan piiriin. B:n teosten tekijänoikeussuoja lakkaa 31.12.2010.

Miten EU:n tekijänoikeusdirektiivi on vaikuttanut B:n tekijänoikeussuojaan?

Tekijänoikeusneuvosto tulkitsee kysymystä siten, että siinä tarkoitetaan tekijänoikeuden ja tiettyjen lähioikeuksien suojan voimassaoloajan yhdenmukaistamista koskevaa neuvoston direktiiviä 93/98/ETY. Direktiivin vaatimusten mukaisesti tekijänoikeuden suoja-aika on pidennetty 70 vuodeksi tekijänoikeuslain muutoksella 1654/1995, joka tuli voimaan 1.1.1996. B:n teokset tulivat siten uudelleen tekijänoikeussuojan piiriin 1.1.1996 alkaen. Näiden teosten tekijänoikeussuoja lakkaa 31.12.2010.

Ovatko myös teosten nimet tekijänoikeudella suojattuja?

Teoksen nimeen liittyy kahdenlaisia tekijänoikeudellisia vaikutuksia. Ensinnäkin tekijänoikeuslain 51 §:n mukaan "kirjallista tai taiteellista teosta ei ole lupa saattaa yleisön saataviin käyttäen sellaista teoksen nimeä tahi tekijän salanimeä tai nimimerkkiä, että teos tai tekijä helposti voidaan sekoittaa aikaisemmin julkistettuun teokseen tai sen tekijään". Säännöksen sisältöä on tarkasteltu lähinnä pohjoismaisessa oikeuskirjallisuudessa, johon myös Haarmann aiemmin tässä lausunnossa mainitussa kirjassaan viittaa. Säännöstä on tulkittu tunnusmerkkioikeudellisten periaatteiden mukaisesti, jolloin on katsottu, että suojaa saisivat vain nimet, jotka ovat riittävän erottamiskykyisiä.

Tekijänoikeusneuvosto on lausunnoissaan 1991:5 ja 1992:7 pohtinut tekijänoikeuslain 51 §:n sisältöä. Edellisessä lausunnossa neuvosto katsoi, että vaikka 51 §:n mukaisen suojan saaminen ei edellytäkään nimeltä itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä, täysin yleisluonteisten nimien käyttö (esimerkiksi "Suomi—Ruotsi-sanakirja") ei kuitenkaan voi aiheuttaa säännöksessä tarkoitettua sekaannusta. Jälkimmäisessä lausunnossa, jossa teosten katsottiin olevan toisiinsa sekoitettavissa, neuvosto katsoi, ettei teoksilla oleva nimi ollut yleisluontoinen. Lisäksi molemmat teokset olivat kirjoja ja niillä oli sama aihepiiri ja sama kohderyhmä.

Toiseksi, teoksen nimi voi saada itsenäisenä ja omaperäisenä ilmaisuna tekijänoikeussuojaa muusta teoksesta riippumatta. Tällaisesta tapauksesta Haarmann on käyttänyt esimerkkinä Eeva Joenpellon romaania "Neito kulkee vetten päällä".

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, ettei lausuntopyynnön kohteena olevan patsaan nimi "Havis Amanda" yllä itsenäisenä ilmaisuna teostasoon ja ettei se siten ole tekijänoikeudella suojattu.

Minkälaisia velvoitteita ravintola X:llä on tekijänoikeuslain noudattamiseksi silloin, kun se valmistaa uusia mainoskampanjoita, ruokalistoja tai käyntikortteja?

Tekijänoikeusneuvosto on tarkastellut lausuntopyynnön liitteenä toimitettua ravintola X:n logoa ja patsaasta otettua valokuvaa. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että B:n tekemä Havis Amanda -patsas on toisinnettu lausuntopyynnön liitteenä olevassa ravintolan logossa, jossa patsaan kuvan lisäksi on teksti "X, Restaurant Helsinki, Finland". Vastineen antajan asiamieheltä saadun tiedon mukaan patsaan kuvaa on käytetty ravintolan logossa ainakin 1980-luvulta alkaen.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että 1.5.1995 voimaan tulleeseen lainmuutokseen (446/1995) asti taideteoksen kuvaaminen oli tekijänoikeuslain 25 §:n 2 momentin mukaan sallittua, milloin teos oli pysyvästi sijoitettu ulkosalle julkiselle paikalle tai sen välittömään läheisyyteen. Kuvaamisella oli säännöksessä tarkoitettu lainmuutoksen perustelujen mukaan piirtämistä, valokuvaamista ja vastaavia kaksiulotteisia kappaleen valmistustapoja (HE 287/1994 vp, s. 30).

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että koska Havis Amanda -patsas sijaitsee julkisella paikalla Helsingin kauppatorin välittömässä läheisyydessä, patsaan kuvaaminen ravintolan logoon oli tapahtunut laillisesti kuvaamisen ajankohtana voimassa olleen lain säännöksen nojalla.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että patsaan kuvan sijoittaminen ravintolan logoon on tässä käyttöyhteydessä luonut kuvalle erityisen käyttötarkoituksen ja käyttöympäristön. Kun patsaan kuva on yhdistetty X -nimeen ja mahdollisesti myös sanaan "ravintola" tai "restaurant", kuvan voidaan katsoa auttavan ravintolan tunnistamisessa ja yksilöimisessä. Ilman tekstiä patsaan kuvan ei yksiselitteisesti voida katsoa olevan ravintola X:n tunnus tai muulla tavalla yksilöivän ravintolaa.

Edellä mainitulla tekijänoikeuslain muutoksella 25 §:n 2 momentin säännös siirrettiin 25 a §:n 2 momenttiin ja sitä muutettiin siten, että pysyvästi julkiselle paikalle tai sen välittömään läheisyyteen sijoitetun teoksen saa vapaasti kuvata mutta kuvaa ei saa käyttää ansiotarkoituksessa, jos teos on kuvan pääaihe. Lainmuutoksen voimaantulo- ja siirtymäsäännöksen 2 momentin mukaan "tätä lakia sovelletaan myös sellaisiin teoksiin sekä 45, 46, 48 ja 49 a §:ssä tarkoitettuihin suojan kohteisiin, jotka on luotu, tallennettu tai valmistettu ennen tämän lain voimaantuloa ja jotka ovat edelleen suojattuja. Ennen tämän lain voimaantuloa tehtyihin toimiin ja hankittuihin oikeuksiin sovelletaan kuitenkin tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä." Koska B:n teosten tekijänoikeussuoja oli lakannut vuoden 1990 lopussa, lainmuutosta 446/1995 ei sovellettu hänen teoksiinsa. Ennen lainmuutosta laillisesti kuvattua teosta sai siten vapaasti käyttää myös lainmuutoksen voimaantulon jälkeen.

Lainmuutoksella 1654/1995, joka tuli voimaan 1.1.1996, tekijänoikeuden suoja-aika pidennettiin 70 vuodeksi. Tällöin B:n teokset tulivat uudelleen suojatuiksi. Lainmuutoksen voimaantulo- ja siirtymäsäännöksen 3 momentin mukaan "ennen tämän lain voimaantuloa tehtyihin sopimuksiin ja hankittuihin oikeuksiin sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä".

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että Havis Amanda -patsaan kuvaaminen laillisesti lain säännöksen nojalla ravintolan logoon on rinnastettavissa voimaantulosäännöksessä mainittuun hankittuun oikeuteen, johon säännöksen mukaan sovelletaan aiemmin voimassa olleen lain säännöksiä. Havis Amanda -patsaan saa siten edelleen toisintaa ilman lupaa lausuntopyynnössä tarkoitettun ravintolan logossa.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijänoikeuslain nykyisessä 11 §:n 2 momentissa olevan ja ennen lainmuutosta 446/1995 lain 26 §:n 2 momentissa olleen säännöksen mukaan tekijänoikeuden rajoitussäännösten nojalla teosta toisinnettaessa on lähde mainittava siinä laajuudessa ja sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Lähteen on katsottu tarkoittavan säännöksessä lähinnä teoksen tekijää ja teoksen nimeä. Esimerkiksi postikorteissa ilmoitetaan yleensä kuvattujen taideteosten tekijät ja teosten nimet.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnön tapauksessa ravintolan logoa esimerkiksi ilmoituksissa ja mainoksissa käytettäessä ei patsaan tekijän ja teoksen nimen mainitsemista voida kohtuudella vaatia. Sen sijaan kun logoa käytetään esimerkiksi ruokalistoissa, tekijä ja teoksen nimi voitaisiin siinä yhteydessä tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan helposti mainita.